

MARTIN ŠRAJER / 2. 10. 2024

Tajemství hradu v Karpatech

Tajemství hradu v Karpatech patří mezi komediální snímky s neobyčejnou kadencí gagů, nenechávající diváky vydechnout. Poslední dokončený film scenáristy Jiřího Brdečky a režiséra Oldřicha Lipského přesto nevznikal s lehkostí a uvolněností, s jakou dodnes působí na publikum. Brdečku scénář hodně potrápil, žádný jiný mu prý nedal tak zabrat, a stejně nebyl spokojen s tím, co nakonec vzniklo. Příčinou byly jednak jeho zdravotní problémy, znemožňující mu plnou koncentraci na tvůrčí proces, jednak povaha adaptované předlohy.

„Byla to nečekaně těžká dřina“, přiznal spisovatel v rozhovoru pro časopis *Záběr*.^[1] Verneův román *Tajemný hrad v Karpatech* tamtéž označil za velice špatný, s únavně dlouhou expozicí a přemírou motivů a postav. Především šlo ale podle Brdečky o knihu smrtelně vážnou. Tónem tedy pravý opak zamýšleného filmu, jenž se měl nést v parodickém duchu jeho dvou předchozích kooperací s Lipským – *Limonádového Joea a Adély, která ještě nevečeřela*.

Záměr adaptovat zmíněný Verneův román nebyl na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let nijak čerstvý. Na Barrandově o něčem takovém uvažovali nejpozději od roku 1966, kdy by nejspíš byl býval vznikl úplně jiný film. Asi výpravnější, neboť o koprodukcí projevil zájem italský filmový podnikatel Moris Ergas, a stylizovanější, jelikož prototypem verneovek tehdy byly dobrodružné trikové snímky Karla Zemana (*Vynález zkázy, Ukradená Vzducholod*). *Tajemný hrad* ale zůstal záložním spícím projektem pro případ nouze. Ta nastala koncem roku 1979.

Na Barrandově se tehdy uvolnila kapacita pro jeden film. Aby štáb, ateliér a rozpočet nepřišly vniveč, bylo třeba rychle najít náhradní námět. Byl to údajně Oldřich Lipský, kdo navrhl zfilmovat ležícího, spícího Vernea. Přirozeně v žánru komedie, k němuž měl nejbliž a na který od konce sedmdesátých let nadto více sázelo i vedení zestátněné a normalizované kinematografie. Komediální filmy měly oživit a zatraktivnit

chudokrevnou domácí produkci, přitáhnout do kin více diváků a divaček, a proto byly častěji zařazovány do dramaturgických plánů.

Jednou z dramaturgických skupin specializujících se na komedie, resp. obecněji na divácké tituly, byla ta od Miloše Brože. Brožova skupina preferovala filmy s fantastickými motivy, bláznivé komedie a parodie, nikoliv komunální satiry kritizující projevy maloměššáctví, kterým se věnovala „konkurenční“ komediografická skupina Drahoslava Makovičky, potažmo režisér Petr Schulhoff. U Brože své projekty realizovali Zdeněk Podskalský, Ladislav Rychman, Václav Vorlíček s Milošem Macourkem nebo Lipský s Brdečkou.

Brdečka na Lipského návrh na zfilmování verneovky kývnul. Možná neprozřetelně, nicméně s odůvodněnou vidinou další oboustranně obohacující spolupráce. Brzy ale došel k závěru, že daný román se pro film, natož pro film, u kterého se diváci mají smát a rekreovat, nehodí, a že bude muset celou fabuli přeskládat, od základu změnit některé postavy a především přidat humor. Po vysilujícím procesu přepisování, vypouštění starých a přidávání nových motivů, se Brdečka nakonec rozhodl zápletku vystavět kolem opery, kterou rád poslouchal.

Hlavní hrdina, hrabě Felix Teleke z Tölökö (Michal Dočolomanský), je u Brdečky příležitostný pěvec. Zásluhou pěveckého talentu poznal i svou milou, operní divu Salsu Verde (Evelyna Steimarová), po které se slehla zem. Když Felix během pobytu v Karpatii se svým věrným komorníkem Ignácem (Vlastimil Brodský) zavětrí její stopu, netuší, že jde o past nastraženou proradným baronem Gorcem z Gorceny (Miloš Kopecký), který sídlí na místním hradě a shodou okolností je rovněž milovníkem opery. Postavy k sobě opakovaně nacházejí cestu skrz operu, která je zároveň spouštěčem vzpomínek na jejich minulá setkání.

Základní příběhová kostra sice jinak kopíruje Verneovu předlohu, vedle strašidelného hradu nechybí ani pověřiví venkované nebo démonický vědátor, ale Verneovy technooptimistické vize jsou Brdečkovým scénářem bez uzardění parodovány. Podobně jako je v něm ironizován přezíravý západní pohled na východní Evropu, vlastní i jiným klasikám vědeckofantastického nebo hororového žánru (např. literární *Drákula* nebo filmový *Frankenstein*).^[2] Pokud nic jiného, minimálně exotizace rumunského venkova Brdečku během psaní nesmírně bavila.

Když si nevěděl rady s dětinsky schematickými postavami a marně přemítal, jakým dalším klišé z pokleslé literatury popostrčit děj, vymýšlel si pro rozptýlení karpatský folklór s vlastním chodsko-krkonošsko-moravským dialektem. Obklopen slovníky českého a moravského nářečí dával dohromady cizorodě znějící, přitom pozorným českým uším srozumitelná slova, věty i text pochodové písně karpatského policejního sboru, který v závěru filmu přichází zachránit situaci. Vymyšlenou řečí pak bavil nejen sebe, ale i své přátele.

Brdečka ale především potřeboval dopsat scénář, aby se ve vyhrazeném termínu mohlo začít točit. Možná i kvůli časovému presu si nakonec usnadnil práci přenesením modelu z *Adély*. Opět je tady sebestředný milovník přesvědčený o vlastní ušlechtilosti (a stejně jako v *Adéle* ho hraje Michal Dočolomanský), prozíravý komorník připomínající komisaře Ledvinu a padouch, který nedokázal zpracovat křivdu z dávné minulosti (znovu Miloš Kopecký).

K předchozí spolupráci Brdečky a Lipského upomínají i prvky šestákově sladkobolné romance, evokace rané éry kinematografie (např. virážované retrospektivy), archaizace promluv, aktualizační narážky ve slovech i obrazech nebo všelijaké technické vymoženosti rozpohybované stop-motion animací Jana Švankmajera. Odlišné jsou především kulisy. Děj se neodehrává v Praze na počátku dvacátého století, ale v lesích, horách a na titulním hradě.

Natáčení, o jehož průběhu nemáme podrobnější zprávy, probíhalo v roce 1980 ve slovenských Čachticích (na zřícenině tamějšího hradu se skrývá baron Gorc), ve skanzenu lidové architektury v Rožnově pod Radhoštěm (vesnice Vyšné Vlkodlavy), ale také v Českém ráji, na Petříně, Vyšehradě, v Kinského zahradě a ve Stromovce. Interiéry se začátkem roku 1981 dotáčely na Barrandově, v kulisách navrhnutých architektem Vladimírem Labským.

Brdečka ale v *Tajemství hradu v Karpatech* necitoval jen sám sebe. Odkazy k populárním žánrům a jiným dílům spoléhajícím na atraktivitu folklorního světa pověr jsou tak časté a okaté, až se z tohoto eklekticismu a napodobování rodí nová kvalita. Přehnaná výtvarná stylizace, přehrávání herců a opakování vtipů, kterých je víc než jednoduchá příběhová klenba unese, stejně tak rozdrolenost zápletky do mnoha scének, která krom kritiků trápila i samotného Brdečku,^[3] jsou důvodem, proč se film

stal pro tolik diváků kultovním.

Neboť jak známo, u kultovních filmů, které v divácké paměti zaujímají specifické místo, není nutné, aby držely bezvadně pohromadě a byly vypravěčsky plynulé, s jednou scénou hladce navazující na druhou, nýbrž aby nabízely dost atrakcí, které budou plnit svou (zábavní) funkci i po vyjmutí z původního kontextu. V *Tajemství hradu v Karpatech* je jich habaděj. Od skládací motorizované koloběžky a jiných „zajímavých folkloristických předmětů“ přes cimrmanovskou hru se slovy („Z Čertova hradu nezbylo ani zblo“) až po krvavé finále.

Jiří Brdečka zemřel devět měsíců po premiéře filmu. Nemohl již rozpracovat námět k pokračování *Adély*, pracovně nazvanému *Nick Carter v Istanbulu*, a dokončit pro Lipského nestačil ani scénosled *Tří veteránů*. Ten do podoby scénáře převedl právě jeden z hlavních cimrmanologů, Zdeněk Svěrák, který na brdečkovskou tradici hravého, dětsky pořouchlého, přitom nejen v nakládání s jazykem velice inteligentního humoru přirozeně navázal.

Tajemství hradu v Karpatech (Československo, 1981), režie: Oldřich Lipský, scénář: Jiří Brdečka, Oldřich Lipský, kamera: Viktor Růžička, střih: Miroslav Hájek, hudba: Luboš Fišer, hrají: Michal Dočolomanský, Jan Hartl, Miloš Kopecký, Rudolf Hrušínský, Vlastimil Brodský, Evelyn Steimarová, Augustín Kubán, Jaroslava Kretschmerová a další. Filmové studio Barrandov, 97 min.

Použitá literatura:

Tereza Brdečková, *Jiří Brdečka*. Praha: Arbor vitae 2013.

Tereza Brdečková, Lukáš Skupa, *Tajemství hradu v Karpatech & Jiří Brdečka*. Praha: Limonádový Joe 2018.

Štěpán Hulík, *Kinematografie zapomnění. Počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968–1973)*. Praha: Academia 2011.

Milena Nyklová, *Tajemství hradu v Karpatech aneb O parodii s Jiřím Brdečkou*. *Záběr* 14, 1981, č. 12, s. 3.

Alexandra Prosnicová, Tajemství hradu v Karpatech. *Kino* 36, 1981, č. 13 , s. 8–9.

Ladislava Vydrová, Tajemný hrad v Karpatech. *Záběr* 14, 1981, č. 2, s. 3.

Poznámky:

[1] Milena Nyklová, Tajemství hradu v Karpatech aneb O parodii s Jiřím Brdečkou. *Záběr* 14, 1981, č. 12, s. 3.

[2] „Kromě toho jsem se inspiroval starými hollywoodskými filmy typu Frankensteinova nebo Veselé vdovy, v nichž zase vyvolává úsměv zobrazení rakouského folkóru“, prozradil Brdečka v jednom dobovém rozhovoru. Alexandra Prosnicová, Tajemství hradu v Karpatech. *Kino* 36, 1981, č. 13, s. 9.

[3] Tereza Brdečková, *Jiří Brdečka*. Praha: Arbor vitae 2013, s. 64.